

AN'ANAVIY XONANDALIK ASARLARI VOSITASIDA BO`LAJAK MUSIQA O`QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Qayumov Javoxirxo'ja Sodiqxo'ja o'gli

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning nazariy jihatlari ochib berilgan. Musiqiy folklordan musiqa milliy san'ati negizida pedagogik madaniyatni tarbiyalashning ko'p funksiyali omili sifatida o'qitish jarayonida foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy tayyorgarlik, musiqa o'qituvchisi, musiqiy folklor, kobzar san'ati.

Kirish. Bizning zamonamizda xalq og'zaki ijodidan milliy san'at va madaniyatning xarakterli ko'rsatkichlaridan biri sifatida kasbiy tayyorgarlikda foydalanish muammosi o'ta keskinligicha qolmoqda. Xalq qo'shig'i kundalik hayotdan, ayniqsa, shahar hayotidan deyarli yo'qoldi, O'zbekistonning ko'plab hududlarida xalqning ko'p asrlik an'analari unutilib bormoqda. Shunday ekan, musiqiy-estetik ta'lim tizimini takomillashtirish, avvalambor, xalq og'zaki ijodidan xalq musiqasining kelib chiqishiga qiziqishni oshirishning obyektiv omili sifatida foydalanish masalalariga taalluqli bo'lsa, ajabmas. Hozirgi bosqichda xalq qo'shiqlari bilan ta'lim-tarbiya masalasi musiqa o'qituvchisi kasbiy faoliyatida yetakchi masalalardan biriga aylandi. O'qituvchilar ham, musiqachilar ham xalqning azaliy ma'naviy an'analari, salohiyati shaxsning o'zlashtirishiga aylanishi kerak, degan fikrga qo'shiladilar.

Maqolaning asosiy materialining taqdimoti. Zamonaviy musiqiy ta'lim jarayonining izchil emasligi, bo'lajak professional musiqachini tarbiyalashda xalq musiqa merosidan foydalanishga yondashuvlarning noaniqligi musiqiy ta'limning samarali yo'llarini izlashga, milliy musiqa san'ati negizida pedagogik madaniyatni shakllantirishga undaydi. . Bu holda yuzaga keladigan muammolar amaliyot tekisligida emas, balki musiqiy ta'lim va tarbiya jarayonini tarixiy va nazariy tushunishda yotadi.

Milliy san'atning musiqiy-ma'rifiy faoliyatdagi hal qiluvchi roli N.A.ning tadqiqotlarida yoritilgan. Berdyayeva, S.I. Gessen, P.F. Kaptereva, V.S. Solovyova va boshqalar. Ta'lim jarayonida xalq pedagogikasining nazariy asoslari, shuningdek, etnik an'analarni amalga oshirish g'oyalari V.F. asarlarida faol ochib berilgan. Afanasiev, G.S. Vinogradova, G.N. Volkova, M.T. Kartavtseva, I.S. Kona, V.A. Suxomlinskiy, K.D. Ushinskiy va boshqalar.

M.A.ning ilmiy materiallarida xalq madaniyatini va musiqiy folklorni o'zlashtirishning turli usullarini ta'lim jarayoniga kiritishning turli imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Aldoshina, L.S. Babenko, T.S. Komarova, L.L. Kupriyanova, M.A. Nekrasova, L.V. Shamin va boshqalar.

N. Leontovichning turli yosh toifalariga eng yaqin va tushunarli janr sifatida xalq qo'shiqlariga ustuvor ahamiyat bergan, xalq musiqasini yosh avlod tarbiyasida ajralmas deb hisoblagan pedagogik g'oyalari alohida ahamiyatga ega [7]. K.Orff [6] o'zining musiqiy-pedagogik faoliyatida folklorni yoshlar musiqa madaniyatini rivojlantirishning fundamental asosi sifatida belgilab bergan. Venger bastakori va o'qituvchisi Z.Kodaly [4] musiqiy tarbiya va ta'limda xalq qo'shiqlari madaniyatiga ustuvor ahamiyat bergan.

Xalqning vokal va cholg'u ijodi uning ma'naviy madaniyatining so'nmas go'zalligidir. Hayotning barcha qirralari, uning orzu-umidlari qo'shiq va o'ylarda, ertak va rivoyatlarda o'z ifodasini topgan. Ko'ngil go'zalligi va olijanoblighi, tafakkur va ilhomning yuksak va mag'rur parvozi asrlar davomida nomsiz xalq qo'shiqchilari va shoirlarining avlodlarini o'z ijodiga qamrab olgan. Nozik va samimiy, chuqur achinish, tashvish, samimiylik va insoniylik bilan to'ldirilgan - slavyan qo'shiq folklorining asarlari butun dunyoda o'zining go'zalligi bilan mashhur.

Folklor asari bir butun sifatida ma'lum bir semiotik matnni ifodalaydi, uning tarkibiy qismlari, o'z navbatida, ramziy matnlardir. Masalan, og'zaki (og'zaki) matn, musiqiy (ohang, cholg'u kuy) matn. "Har bir folklor asari, bir tomondan, uni tashkil etuvchi unsurlar yig'indisi bo'lsa, ikkinchi tomondan, matnning kengroq miqyosdagi tarkibiy qismi bo'lib, demak, uning kontekstida ko'rib chiqilishi kerak" [2; Bilan. 99]. Misol uchun, to'y qo'shig'iga so'z, qo'shiq, harakat kiradi. U, o'z navbatida, to'y marosimining bir qismi bo'lib, uning mazmuni va shakli, she'riy matni, ohang va harakatlarning mazmuni aniqlanadi.

Folklor asari axborot matnining ko'p qirraliligi uning ijrosini bevosita kuzatish bilangina birlikda idrok etiladi. Zamonaviy folklor folklor asarini yozib olishda uning matni ham, konteksti ham eng to'liqlik va ishonchlilik bilan aks ettirishni talab qiladi. Xalq og'zaki ijodi matnini to'g'ri o'qish uchun uning mazmunini ochish va tushunish zarur. Aks holda, hatto tajribali san'atshunoslar ham xalq amaliy san'ati asarini tahlil qilishda qiynaladi va uning asl ma'nosi yashirin qoladi.

Xalq og'zaki ijodining madaniy hodisasi sifatida hozirgi bosqichda yozma an'analarda mavjud bo'lib kelmoqda. Asrlar davomida bu an'anaviy ijro shakllari, o'zaro ta'sir, bir-biriga ta'sir qiladi. Zamonaviy musiqa san'atida xalq og'zaki ijodi namunalari kundalik vazifasiga ko'ra emas, balki uy musiqa san'ati repertuariga, umumiy va maxsus ta'lim o'quv dasturlariga kiritilib, konsert sahnasidan faol tinglanadi. Bu hamma joyda uchraydigan haqiqat. Ammo bu voqelikda folklor asarlarining vazifasi ham, shakli ham sezilarli darajada o'zgaradi. Bugungi kunda ularning rivojlanishi yozma manbalar asosida sodir bo'ladi, ijrochi esa matnni tom ma'noda kuzatib boradi va o'zgaruvchanlik va improvizatsiya aslida yo'qoladi. Badiiy kontsert dasturlariga folklor repertuarining kiritilishi ko'pincha folklor asarlarini ushbu dasturlarning me'yorlariga "moslashtirish" zaruratiga olib keladi, bu esa matnga bostirib kirishga olib keladi: u qisqaradi, uning ko'plab tarkibiy qismlari yo'qoladi, sheva iboralari tushunarsiz. og'zaki matnda ko'plari almashtiriladi.

Xuddi shu jarayon xalq og'zaki ijodi namunalari bilan mashhur musiqa nashrlari uchun ham xos bo'lib, ularda umumiy adabiy-musiqiy tilga tarjima qilinadi. Maqsad va faoliyat turiga ko'ra xalq og'zaki ijodini targ'ib etishi, masalan, xalq akademik xor jamoalari, xalq og'zaki ijodini yangi kontsert-estetik mezonlar asosida ongli ravishda talqin qilishi lozim bo'lgan ijrochi-solistlar va ijodiy guruhlar. "Xalq og'zaki ijodidan o'sib, undan tinmay ta'lim oladigan yangi ijrochilik shakli ijtimoiy-badiiy muammolarni o'ziga xos tarzda hal etadi, folklor qo'shiqchilik an'analarini boshqa ijro tiliga, o'zgacha estetika sohasiga o'giradi. Va bu yangi dunyoning ... o'z qonunlari bor: tovush chiqarish, ovoz etakchiligi, teksturalar, dinamika, folklordan farq qiladigan shakllar ...".

O'quvchilarda musiqa madaniyatini milliy san'at asosida muvaffaqiyatli tarbiyalash uchun o'qituvchining o'zi xalq amaliy san'atining hayotiylikiga chuqur ishonch hosil qilishi, xalq musiqasini sevishi va undan zavqlanishi, xalq san'atini xalq ijodidan ajratib turadigan o'ziga xos xususiyatlarni yaxshi anglashi zarur. professional bastakorlar, boshqa xalqlar musiqasi. U zamonaviy pedagogikaning xalq kelib chiqishiga qiziqishi nostalji yoki moda retrospektivi emas, balki jamiyatimiz madaniyatining bugungi darajasini belgilab bergan yuzlab oldingi avlodlarning ulkan ma'naviy sa'y-harakatlarini anglash va hurmat qilish ekanligini tushunishi kerak.

Qrim mintaqasining milliy o'ziga xosligini shakllantirish jarayoni musiqa madaniyatini, shu jumladan kobzar san'atini uning muhim qismi sifatida rivojlantirish uchun yangi shart-sharoitlarni keltirib chiqaradi. Xalq cholg'u asboblarida, jumladan bandurada ijrochilarning vokal va cholg'u guruhlari bugungi kunda Qrim yarim orolida keng namoyish etilmoqda, buni har yili o'tkaziladigan "Ring, bandura!" folklor tanlovida ana shunday ijrochilarning faol ishtirok etishi isbotlaydi. Gumanitar pedagogika akademiyasi (filial) KFU im. V. Vernadskiy. Faol ishtirokchilar orasida Sevastopol, Simferopol, Feodosiya, Kerch, Yalta jamoalari bor.

Kobzar san'atining madaniy va ijtimoiy tajribasini o'zlashtirish va uzatish usuli bugungi kunda turli yosh guruhlari bilan o'quv ishlari sohasiga faol kiritilgan bo'lib, shaxsning har tomonlama rivojlanishini, uning ma'naviy va kognitiv qobiliyatlarini, milliy madaniy qadriyatlar bilan tanishishni ta'minlaydi. musiqiy va ijodiy faoliyatga bo'lgan ehtiyojni keltirib chiqaradi. Kobza xonandalari ijodining saqlanishi va tiklanishi, hozirgi bosqichda esa yakkaxonlar va bandura ansambllari a'zolarining ijrochilik faoliyati milliy musiqa ta'limini takomillashtirish, o'ziga xos folklor madaniyati va san'atini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Hozirgi bosqichda kobzar musiqa madaniyati hodisasi nafaqat xalq musiqa an'analarining o'ziga xos davomi, balki zamonaviy ijrochilik musiqa madaniyatini shakllantirish omili hamdir. Xalq og'zaki ijodi sahna san'ati taraqqiyotining yangi bosqichi musiqa-pedagogik ta'lim tizimidagi kasbiy tayyorgarlik bilan uzviy bog'liqdir. Kobzar san'ati global munosabatning namoyon bo'lishidan biri sifatida bandura ijrosining tobora ommalashib borishi va kobza madaniyatining dunyoda namoyon bo'lishi davrida alohida ahamiyatga ega. Xalq cholg'usi hozir turli mamlakatlarda yangraydi: O'zbekiston, Ukraina, Kanada, AQSh, Avstraliya va boshqa mamlakatlarda.

Mahalliy bastakorlar, o'qituvchilar, musiqashunoslar asarlarini tahlil qilish asosida kobzar san'ati musiqa va matnning organik munosabatini, vokal va cholg'u ijrochiligi sintezini ta'minlaydigan maxsus ko'p komponentli shakl sifatida belgilanishi mumkin. Bandurachilarning ijodiy amaliyoti ham musiqa madaniyati tarixiga oid ma'lumotlarni o'rganishning o'ziga xos usuli, ham milliy tarbiya omillaridan biri sifatida qaraladi. Kobzar san'ati musiqiy ta'limni takomillashtirish jarayonida uning o'rnini batafsil o'rganish va qayta ko'rib chiqishni, uni yaxlit o'ziga xos va noyob hodisa sifatida ochib berishni, uning tarixiy, etnik rivojlanish qonuniyatlarini, ushbu san'at turining rivojlanish xususiyatlarini o'rganishni talab qiladi. ijtimoiy-madaniy muhitning bir parchasi sifatida.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi o'quvchilarni xalq musiqasining milliy an'analari, xususan, kobzar san'ati bo'yicha o'qitish va tarbiyalashga yaxlit yondashishdan iborat. Zero, kobzarlarning qo'shiq merosi xalq milliy madaniyati va ma'naviy hayotining muhim va muhim tarkibiy qismlaridan biridir. D.Kabalevskiy xalq qo'shiqlari va raqslarini «dunyo xalqlari hayotining o'ziga xos ensiklopediyasi» deb atagan.

Kobzarlarning folklor merosining musiqiy va qo'shiq materialini tahlil qilish, til madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanib, yuksak badiiylik, rang-baranglik bilan ajralib turadigan o'ziga xos intonatsiya o'ziga xosligini to'plagan degan xulosaga kelishga imkon beradi. ifodalash usullari, original musiqiy obrazlar, insonning atrof-muhit bilan bog'liq bo'lgan turli his-tuyg'ulari va kayfiyatlarining aksi. Kobzar san'ati o'zining mavjudligi davomida (besh asrdan ortiq) o'ziga xosligini, mazmunini va rangini saqlab qoldi. U o'ziga xos milliy ta'lim imkoniyatlari bilan ajralib turadi, bu uning uzoq vaqt sinovlarida hayotiyligini ta'minlaydi.

Qo'shiq folklor materiali jahon musiqa madaniyatining eng yaxshi namunalaridan biri sifatida katta tarbiyaviy imkoniyatlarga ega bo'lib, milliy tarbiyani takomillashtirish, sahna san'ati an'analari samaradorligini oshirish yo'li sifatida muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkin. Kobzar san'atining tarbiyaviy ahamiyati shundaki, uning mazmuni xalq hayotining haqiqiy ko'rinishi, Vatanga muhabbat. Musiqiy kobza ijodiyoti kasbiy tayyorgarlikning samarali usuli bo'lishi mumkin, dunyoqarashga, ma'naviy rivojlanishga, o'quvchilarning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga bevosita ta'sir qiladi. Xalq vokal ijodi axloqiy munosabatlar sohasiga faol ta'sir ko'rsatadi, umumiy madaniyatni yuksaltirishga, to'laqonli o'z-o'zini ongni shakllantirishga yordam beradi.

Xalq qo'shig'i hamisha xalqning yuksak ma'naviyatini, dunyo go'zalligi va uyg'unligini tasdiqlab kelgan. Unda xalqning butun hayoti, uning donishmandligi, orzu-umidlari, qayg'u va quvonchi, mehnat ulug'lanishi va muhim voqealar, xalq qahramonlari xotirasi o'z ifodasini topgan. Kobzarlarning ijodi ko'p yillar davomida hayotiy tajribani, odamlarning jamoaviy donoligini o'zlashtirdi va ularni axloqiy me'yorlar va estetik ideallarni faol ravishda targ'ib qilib, keyingi avlodlarga o'tkazdi.

Kobzar qo'shiq merosi mavzular, shakllar, intonatsiyalar va tasvirlarga boy. Bu ko'p qirralilik qo'shiq folklorining insonning turli faoliyatlari jarayonida shakllanganligi bilan izohlanadi. Xalq qo'shiqchiligi an'analari ko'p asrlar davomida shakllangan bo'lib, bu ularning badiiy-estetik barkamolligini, badiiy qimmatini belgilaydi. "Kobzar san'atining go'zal namunalarida san'at asarlarining ta'sirchanligining barcha mezonlari mavjud: ta'sir kuchi, badiiy mukammallik, fikr va his-tuyg'ularning ixcham ifodasi, soddaligi va chuqur ichki mazmuni"

Xalq og'zaki ijodi repertuari bilan ishlashda o'qituvchi ko'pincha folklor matnlarining o'zining ham, ularning ajralmas qismi bo'lgan ijro uslubining ham mintaqaviy uslubiy xilma-xilligiga duch keladi. Bunday holda, ishning eng samarali shakli sizning mintaqangizning ijrochilik an'alariga asoslanadi. Ijro orqali turli xil mahalliy uslublarni o'zlashtirishni maqsad qilib qo'ymasdan, fonogrammalar yordamida ularni eshitish orqali idrok etish bilan cheklanib qolish mumkin. Albatta, folklor materialini jamoa repertuariga qanday kiritish bo'yicha yagona retseptlar bo'lishi mumkin emas. Xalq amaliy san'atiga murojaat qilishning har qanday ko'rinishida uning o'ziga xos uslubiy va badiiy xususiyatlarini anglash asosiy vazifa bo'lishi muhim. Bundan tashqari, folklor materialining ijro xususiyatlaridan kelib chiqish muhimdir. Folklor asarlarining badiiy qiyofasi va dramaturgiyasi bilan qanday ishlashni his qilish, uning tubida yashiringan boqiy qadriyatlarni faqat tashqi ko'rinishlar yuzasida sirg'alib qolmasdan ochishga mantiqiy va izchillik bilan murojaat qilish kerak.

Ijodiy jamoalarning amaliy repertuariga turli xalqlarning vokal asarlarini kiritib, ularni asl tilda ijro etishga intilish kerak. Shunda qo'shiq o'zining milliy o'ziga xosligini saqlaydi va uzoq vaqt xotirada qoladi, turli tillarda kuylash, turli intonatsion-musiqiy tizimlar asosida qurilgan, musiqiy qobiliyat va badiiy didni rivojlantiradi.

Xalq og'zaki ijodi yaqqol didaktik pedagogik yo'nalishga ega. Ushbu badiiy yo'nalishdagi asarlardan o'quvchilarni kasb-hunarga tayyorlashda foydalanish, shubhasiz, ijobiy rivojlantiruvchi samara beradi. Bunday asarlarning matni va musiqasi she'riy va g'oyat ta'sirli bo'lib, ular yangi taassurotlar bilan boyitadi, atrofdagi hayotning yorqin tasvirlarini taqdim etadi, yaxshilikdan xursand bo'lishga, o'zgarlar qayg'usiga hamdard bo'lishga o'rgatadi, milliy qadr-qimmat, hurmat va sezgirlikni tarbiyalaydi. hamma narsa xalq tomonidan yaratilgan. O'quvchilarning xalq og'zaki ijodiga qiziqishini oshirish shartlaridan biri musiqa va adabiyot o'rtasidagi bog'liqlikdir. Alohida olingan biron bir san'at turi o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligi va har tomonlama rivojlanishining to'liqligini hal qila olmaydi, garchi ularning har biri ushbu muammolarni hal qilishga ta'sir qiladi.

Xulosa. Xalq og'zaki ijodi negizida kasbiy tayyorgarlik jarayonida badiiy-ijodiy rivojlanish kompleksiga, musiqa va matn mazmunini ongli idrok etishga erishiladi. Bu asar dramaturgiyasining qiziqish tajribasida, o'quvchilarning badiiy ifoda vositalari majmuasining o'ziga xosligini tushunishida, o'rganilayotgan asarlar haqida asosli xulosalar chiqarish qobiliyatida, uning ahamiyatini anglashda ifodalanadi. xalq

qo'shiqlarining har bir inson hayotidagi o'rni. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, xalq amaliy san'atini idrok etishning estetik darajasi asarlar mazmunini o'zlashtirishning zaruriy sharti va asosidir. Kobzar san'ati bilan bog'liq kasbiy tayyorgarlik - axloqiy ideallar, ma'naviy ehtiyojlar va qiziqishlarni shakllantiradigan pedagogik jarayonning o'ziga xos qismidir.

ADABIYOTLAR:

1. Umarova, A. I. Q. (2021). Mustaqillik yillarida o'zbek maqom san'ati taraqqiyotining ustivor tamoyillari (anana va zamonaviylik). *Academic research in educational sciences*, 2(10), 1144-1147.
2. Умарова, А. (2021). Формирование познавательной-творческой активности у учащихся старших классов в процессе изучения творчества узбекских композиторов. *Scientific progress*, 1(5), 481-485.
3. Miskinova, S. Z. Q. (2021). Botir zokirov ijodi va o'zbek estradasi taraqqiyoti masalalari. *Academic research in educational sciences*, 2(10), 1178-1181.
4. Ахмедов, Б. (2018). Oliy ta'lim muassasalarida chet tili o'rganish jarayonida elektron ta'lim kurslarini qo'llash tamoyillari. *Toshkent davlat pedagogika universiteti*, 1(1), 51-56.
5. Ахмедов, Б. А. (2023). Таълим жараёнида масофавий таълим муаммолари ва ечимлари. *PEDAGOG*, 1(5), 93-97.
6. Akhmedov, B. A. (2022). Using of Information Teaching Technologies in the Teaching Physics in Higher Education. *NeuroQuantology*, 10(10), 524-536.
7. Akhmedov, B. A., & Jakhongirova, Y. J. (2022). Methodology of teaching english: approach of national way. *Uzbek Scholar Journal*, 10, 218-224.
8. Ахмедов, Б. А. (2022). Повышение питательности завтрака с помощью биодобавок для укрепления здоровья студентов. *Uzbek Scholar Journal*, 11, 7-11.
9. Ахмедов, Б. А. (2021). Таълимда ахборот технологиялари фанининг модулларини ўқитишда кластерли-инновацион технологиялардан фойдаланиш тамойиллари. *O'zbekiston respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi*, 441(15), 18-21.
10. Ахмедов, Б. (2018). Oliy ta'lim muassasalarida chet tili o'rganish jarayonida elektron ta'lim kurslarini qo'llash tamoyillari. *Toshkent davlat pedagogika universiteti*, 1(1), 51-56